

EL DISSENY A LA PREMSA

Carles Pérez de Rozas

*Cal que els nostres amics recordin les cases
que ens acostumen a afavorir amb llurs anuncis.*

LA VEU DE CATALUNYA, 1934

En una època de la història de la premsa tan significativa per la seva transcendència política, com fou la viscuda en el període de la II República, pot semblar una frivolidat encapçalar aquestes línies amb un recurs autopublicitari dels que utilitzaven els caixistes a la platina per tal de poder ajustar les pàgines de plom. Però aquestes cinc línies que es publicaven en un cos 12 d'una lletra cursiva-negreta, són representatives de dos aspectes que han estat fonamentals per al disseny gràfic en els diaris anteriors a la Guerra Civil. D'una banda, el reconeixement de la labor que han exercit, fins a la recent entrada de la informàtica a les redaccions, els professionals de les tradicionals impremtes de tipografia. Els linotipistes i els caixistes, dirigits pel regent, van ser els autèntics protagonistes de la forma de la premsa durant moltes dècades. A les linotípies, es triaven els diferents caràcters i a les platines es disposaven, amb criteri, els blocs de text. Les pinces, les cisalles, els recursos tipogràfics creats per les màquines Elrod i els gravats eren instruments i materials que servien perquè els tipògrafs construïssin amb el seu ofici la imatge que els lectors veien poques hores més tard. D'altra banda, la publicitat va ser un factor clau per al desenvolupament de la il·lustració, la fotografia i l'aplicació de nous tipus de lletra. Part del disseny gràfic de l'època es desplega mitjançant els anuncis, que llavors ja abundaven i fins i tot ocupaven la majoria de l'espai de les portades, com era el cas del popular vespertí *El Noticiero Universal*.

Al marge d'algun exemple significatiu que citarem posteriorment, els diaris d'aquests anys mantenen el to gris característic de la composició calenta i la impressió tipogràfica. Són pautes molt tancades, amb columnes molt estables i separades habitualment per corondells d'un punt, la monotonia dels quals només és trencada pels titulars, la majoria de vegades a dues columnes i en casos excepcionals a pàgina sencera. I també amb algunes il·lustracions, com els acudits

de Valentí Castanys a la portada de *La Veu de Catalunya*, una publicació amb un disseny bastant correcte. Poques vegades es recorria a les fotografies, generalment a una o dues columnes com a màxim. La tecnologia per elaborar diaris —que es mantenia gairebé intacta des que l'any 1849 Marinoni va inventar a París la rotativa que podia tirar 6.000 exemplars per hora, i el 1886 el diari *New York Tribune* va utilitzar per primera vegada les linotípies creades per Mergenthale— no permetia als professionals dels anys trenta aportar més imaginació a la confecció de diaris. Per això, hem de destacar com a aportació absolutament nova la incorporació a l'octubre de 1929 del rotogravat com a sistema d'impressió d'unes cobertes de quatre o vuit pàgines que s'incorporaven a l'edició de *La Vanguardia*. L'extraordinària qualitat de reproducció que s'aconseguia va permetre dedicar la totalitat de la superfície a la fotografia. Aquest canvi radical coincideix amb l'apogeu que començava a adquirir el periodisme gràfic, del qual en són un clar exemple els professionals Merletti, Brangulí, Sagarra, Pérez de Rozas, Badosa, Torrents, Gaspar, Puig Ferran i Centelles, entre d'altres. Novament, la tecnologia donava l'oportunitat als diagramadors de poder crear pàgines sobre el paper. Això i una bona impressió garantien l'èxit final. La tipografia, al revés que el rotogravat, mantenia una diagramació molt monòtona. La incorporació al diari d'Àngel Marsà amb els seus aires renovadors i amb idees sobre el disseny, va portar nous estils i més mobilitat a les pàgines de *La Vanguardia*. Va convèncer el director, Agustí Calvet, «Gaziel», per començar a publicar titulars a dues columnes, amb la qual cosa es trencava la norma tradicional de titular a una columna. *El Día Gráfico* va ser l'exemple més clar de com es va saber aprofitar el rotogravat en el període que estudiem.

Com a dada curiosa, hem de destacar que, precisament durant l'any 1989, just seixanta anys després de l'aparició de la portada en rotogravat d'Alfons XIII, *La Vanguardia* ha estat gairebé el darrer diari espanyol que abandona el rotogravat i la tipografia, i ha passat a ser impresa en offset color i amb un nou disseny. Malgrat ens apartem una mica de la matèria que avui ens convoca —el disseny en un període concret—, és interessant repassar a través de la centenària publicació catalana com han influït les diferents tecnologies en el disseny dels mitjans escrits:

— 1 de febrer de 1881. Format petit, 203 x 131 mm. Tipografia. Una sola columna amb un disseny exactament igual al d'un llibre.

— 1 de gener de 1988. Format estàndard (llençol). Tipografia. Pauta a quatre columnes. Aquest disseny, amb la col·laboració de les linotípies, es va mantenir amb poques variacions fins després de la Guerra Civil.

— 15-16 d'octubre de 1929. Format estàndard. Última portada en tipografia i primera en rotogravat. Disseny més creatiu i semblant al d'una revista. La fotografia irromp dins la premsa amb tota la seva força.

— 11 de juny de 1961. Format 490 x 320 mm. Primer exemplar de rotogravat en color. A partir d'aquesta data, la gradual incorporació del color ha sigut decisiva en la història recent del diari.

— 30 de juny de 1983. Format 490 x 320 mm. Última pàgina confeccionada en plom. La composició de textos passa a ser elaborada a fotocomposició. La informàtica arriba a la sala de redacció.

—Octubre de 1989. Nou format 450 x 310 mm. Desapareixen el rotogravat i la tipografia —més de cent anys de servei com a sistemes d'impressió. Nova rotativa d'offset color. El disseny és renovat totalment pels nord-americans Walter Bernard i Milton Glaser, aprofitant la gran qualitat que proporciona el sistema d'impressió offset.

Tornant al tema que ens ocupa, la compaginació dels anys trenta, voldríem destacar dos dels protagonistes que van aportar una extraordinària qualitat al món del disseny gràfic.

Seguint un ordre cronològic, citarem primer la direcció artística de Josep Sala —dissenyador i fotògraf—, que, a la primavera del 1932, va situar la renovada revista trimestral *D'Ací i d'Allà* entre les més ben confeccionades d'Europa. Els textos literaris, sota la direcció de Carles Soldevila, malgrat ser d'una gran qualitat eren reduïts. El que destacava de veritat era el sofisticat disseny imprès sobre paper *couché* de gran qualitat i luxe, i una diagramació molt atractiva on ressaltaven les imatges més modernes, amb il·lustracions i fotografies sensacionals. És especialment fastuós el número que es va publicar l'hivern de 1934 sota la direcció artística de Llovet-Frisco, successor de Josep Sala, dedicat a l'art del segle XX, amb dibuixos a quatre colors de Joan Miró i reproduccions de Kandinski, Arp, Léger, Juan Gris, Picasso i Braque. Tot això sota la direcció de Joan Prats i Josep Lluís Sert. Un exemplar per a la història del disseny i una fita important per a la professió de maquetista pel fet que el nom de Josep Sala va ser potser el primer d'un professional del disseny que apareixia a la capçalera dels crèdits editorials d'una publicació. Aquí hem de recordar que 58 anys abans, a la capçalera del diari mensual *La Llumenera* (1874-1881), editat en català a Nova York, compartien els mateixos honors el nom del director Artur Cuyàs i el del dibuixant i director artístic Felip Cusachs.

L'altra figura, Josep Escuder, pertany al camp de la premsa diària i va ser el gran innovador del disseny dels diaris que s'editaven en aquesta època. Arribat dels Estats Units, després de passar fugaçment —deu mesos— per la redacció de *Última Hora*, va revolucionar la pràctica de la confecció des del seu càrrec de redactor en cap d'aquell recordat diari barceloní. Va traslladar les decisions de la maquetació, que llavors estaven en mans dels tallers i de les taules de les platines, a la redacció, i des d'allà, amb l'ajut del dibuixant basc Arteché, va exercir magistralment la realització de maquetes. Va trencar tots els esquemes. Va introduir les fotografies, per a la qual cosa comptava amb els fotògrafs Centelles, Merletti, Sagarra i Puig i Ferran, amb tota la intenció i la força que proporcionen les imatges. Va treballar els recursos tipogràfics, va introduir el requadrament, va trencar la monotonia de les columnes fixes, va jugar alegrement i amb valentia totes les possibilitats que li oferia un format gran (600x410 mm) amb una pauta de set columnes. Va dibuixar textos a amplades falses, molt atractius en aquell temps, i va cuidar-se que la tipografia fos extremament llegible, amb un estudi minuciós de les famílies, els tipus i els cossos de les lletres. Va treballar els detalls al màxim, des de la titulació fins als peus de les fotografies. Fins i tot els blancs estaven calculats. El nom de Josep Escuder va lligat a l'aparició del diari *Última Hora* (18 d'octubre de 1935),

però ha de ser recordat especialment com un dels pioners de l'ofici de periodista complet, que va revaloritzar la figura del dissenyador a la premsa diària.

Junt amb aquests dos personatges, seria de justícia citar també Just Cabot, que amb l'ajut del dibuixant/caricaturista Jaume Pasarell va ser el creador de *Mirador*, amb una ordenada compaginació per a un setmanari de literatura, art i política que l'any 1934 va esdevenir un diari. Una altra publicació que també va destacar per la seva serietat en el disseny va ser *L'Instant*. No hem d'oblidar Francesc Fontanals, un il·lustrador —al seu temps un agut dibuixant d'acudits polítics, amb el pseudònim de «Soka»— que va donar categoria a la revista *Imatges*, setmanari gràfic d'actualitats de Barcelona, una altra publicació molt representativa del període de la II República.

No voldria acabar aquestes línies sense reconèixer un periodista, «Sempronio», que va començar la seva relació amb el món de la premsa sent impressor d'ofici, concretament caixista, als anys vint, i que, després de treballar durant els anys trenta a les redaccions de *Mirador*, *L'Opinió* i especialment amb Josep Escuder a *Última Hora*, va saber impulsar, com a primer director del vespertí *Tele-eXprés*, els anys seixanta, la figura del compaginador. Ell mateix maquetava les portades. La seva passió per la forma de les publicacions el va conduir a ser un dels pioners professionals en aquesta matèria.